

# Budujeme pohraničí

ČENĚK PÝCHA

**Kniha *Budujeme pohraničí* od Zdeňka Formana, Vojtěcha Jasného a Karla Kachyňa, která vyšla v roce 1950 v nakladatelství Orbis, je dokladem snah vtisknout tomuto kraji po vysídlení Němců novou identitu, jež zajímavě mísí národní prvek s utopickým komunistickým projektem.**

Základní osu tvoří velkorysé fotografie doprovázené krátkými popisky. Kombinace textu a fotografií vytváří rámec, v němž se odehrává inscenovaná procházka pohraničím. Čtenář tak může sledovat velké krajinné celky a po cestě se potkat s konkrétními lidmi a vyslechnout jejich příběhy.

Nejvýraznějšími tématy knihy jsou kromě vysídlení Němců, jež je zmíněno v úvodu a dále je přítomno již jen implicitně, hospodaření jednotných zemědělských družstev a proměny spojené s industrializací krajiny.

Příběh, který publikace vypráví, je naznačen již v úvodu: *Pojem pohraničí ve starém smyslu tohoto slova mizí již před našima očima. Dříve šlo o kraje, v nichž byl český pracující lid vydán kromě surového útlatku se strany německých i českých kapitalistů také hrubému národnímu útisku. Dnes lid těchto krajů žije svobodně, radostně tvoří a buduje nový život – svět socialismu.*

Němci ve vyprávění přítomni nejsou, zmiňují se pouze v souvislosti se starými pořádky. (Například: *V této sklárně se pracovalo již roku 1427. Tehdy sem byli pozváni Vlachové. Později zde pracovali i Němci, které bylo nutno po květnové revoluci nahradit.*) Zajímavý je i poměr fotografií a textů věnovaných novým přistěhovalcům a starousedlíkům. Velké pozornosti se dostává především inovátorům, kteří do pohraničí přicházejí s nápady na zlepšení provozů a postupů při jejich budování. Typický starousedlický příběh reprezentuje spíše stará generace, která pamatuje nespravedlnosti bývalých pořádků a vyjadřuje radost

nad nynější změnou. Zdůrazněny jsou osudy lidí, kteří přicházejí budovat pohraničí z dálky. Jejich konkrétní příběhy si můžeme jen domýšlet, důležité je, že budování pohraničí se stává otázkou celonárodní, a v některých případech i mezinárodní. Setkáváme se tak nejen s lidmi ze Slovenska nebo Slezska, ale i s pracovníky z Itálie, Francie, dokonce s brigádníkem z USA (*Na shledanou přátelé, i ty, americký chlapče Joy Biddingu, který jsi nám pomáhal a radoval se z úspěchů společné práce! A nezapomeň o tom vyprávět svým mladým druhům za mořem!*).

Právě v zabydlování spočívá ústřední pointa hledání nové tváře krajiny. Pohraničí se stává prostorem pro realizaci utopického socialistického projektu. Problémem je, že tato utopie se uskutečňuje v místech, kde se odehrával národnostní konflikt, který byl vyřešen radikálně – vystěhováním Němců, jedné ze stran tohoto konfliktu. Proto je veškerá snaha o budování nové identity poznamenána absencí německého živlu, jež zde byl po staletí zakořeněný. A i když se nová identita snaží být nenárodní, je národní právě vyloučením Němců a zdůrazněním odčinění „národního útisku českého lidu“.

Pro dnešního čtenáře je kniha ukázkou dobového oficiálního jazyka, kterým se o pohraničí mluvilo na přelomu čtyřicátých a padesátých let a který zcela ignoruje jakékoliv hlasy alternativy, jež by se mohly ozývat. Takový jazyk je dnes zcela neaktuální. V mluvě o pohraničí se prosadil

Zdeněk Forman, Vojtěch Jasný, Karel Kachyňa: *Budujeme pohraničí*. Praha, Orbis 1950

Na publikaci se podíleli filmoví režiséři Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa, kteří v té době společně točili agitační dokumentární filmy ze života zemědělských družstev a státních statků, např. *Není stále zamračeno* (1950), *Neobyčejná léta* (1952).

František Jedermann: *Ztracené dějiny*.

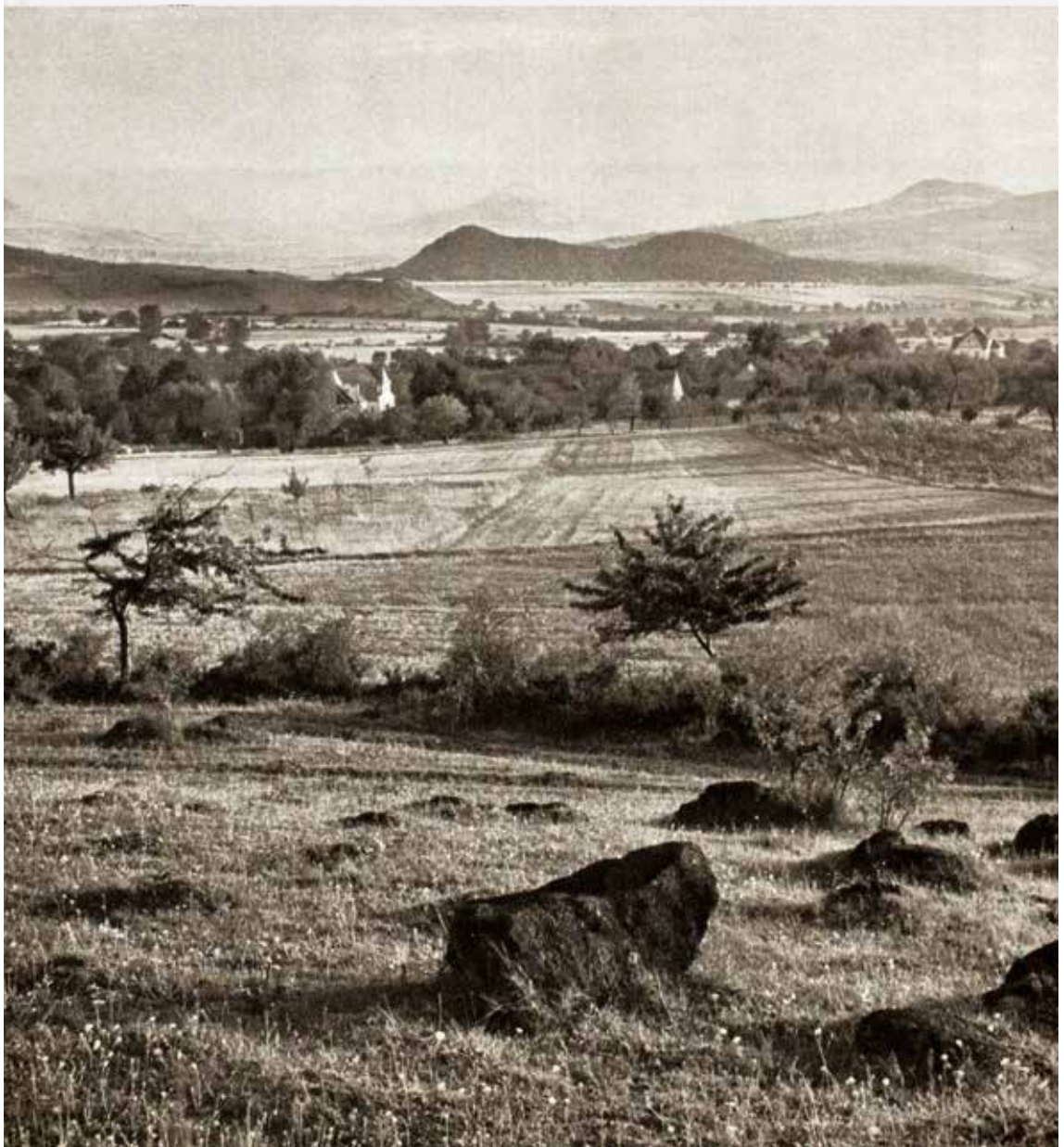
Mnichov 1987, původně německy Kolín nad Rýnem 1985  
Publikace využívá podobné prostředky (kombinace textu a fotografií), kreslí však zcela odlišný obraz pohraničí. V knize je zdůrazněno, jak bylo pohraničí poznamenáno během dějin. Pod pseudonymem František Jedermann se skrývá Petr Příhoda, fotografie vytvořil Josef Platz. Reprodukce fotografií pocházejí ze 3. vydání knihy z roku 1991.

spíše melancholický tón, jež reflektuje to, jak krajinu poznamenal běh dějin.

Takový tón původně zazníval především mezi vysídlenými Němci, následně také v disentu – příkladem může být publikace *Ztracené dějiny*, vydaná pod pseudonymem František Jedermann. I ta využívá podobný formát jako kniha *Budujeme pohraničí*, tedy kombinaci fotografií a krátkých textů, vyprávěný příběh je však zcela odlišný. Krajina pohraničí se tak proměňuje nejen v rovině fyzické (těžba) a sociální (skladba obyvatel), ale i v symbolických významech, jež jsou s tímto prostorem spojovány.

[2]

*Opuštěný prastarý kraj Lučanic, Děčanů, Litoměřiců a Písovánů.*



Úvodní fotografie zdůrazňují návaznost českého osídlení pohraničních krajů na mytické slovanské kmeny

*Těmito cestami přišla slavná Rudá armáda a po ní přicházejí i první  
čeští a slovenští osídlenci.*

[3]

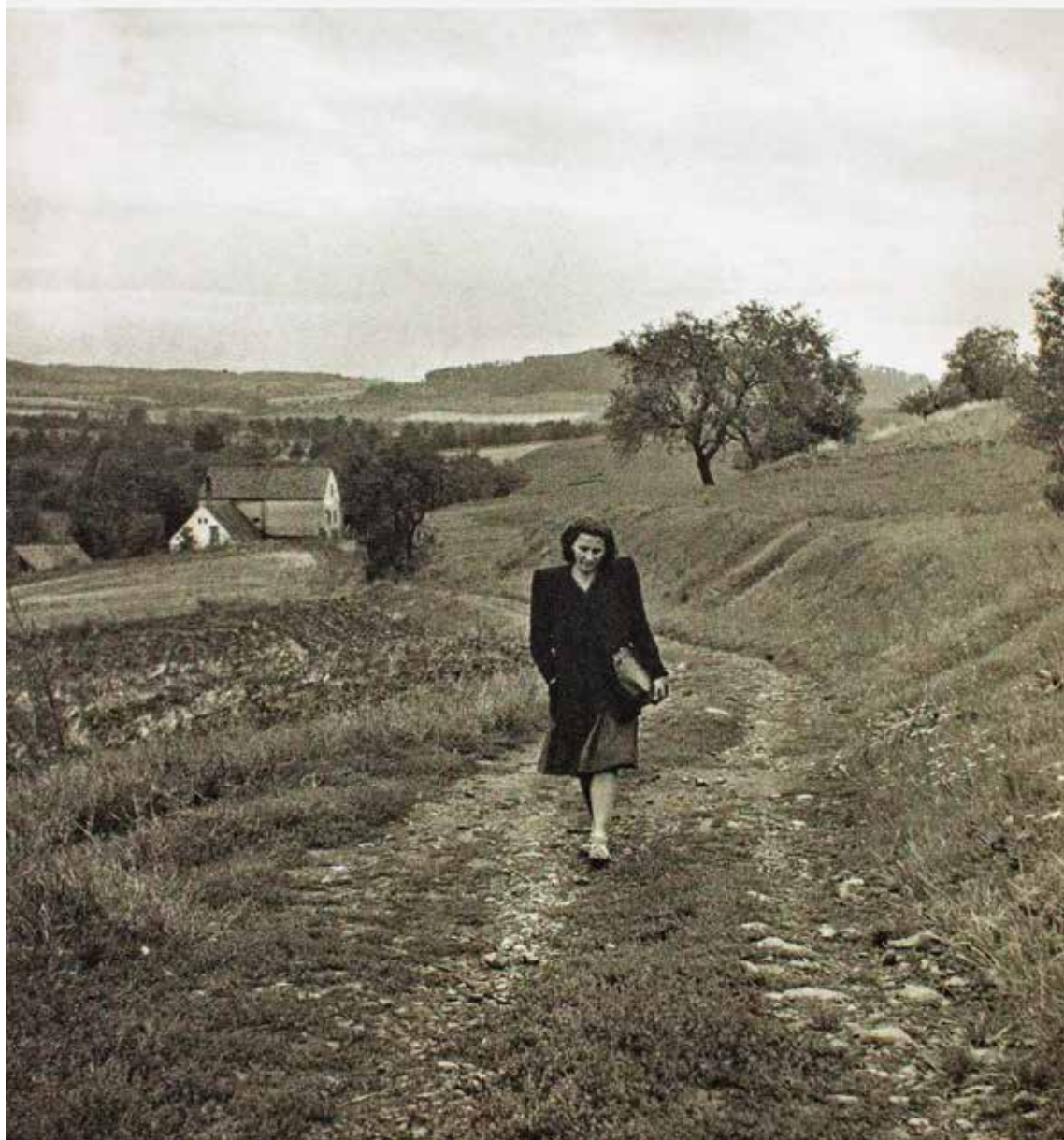


Od starých časů je rychle vedena linka k nedávné minulosti a přítomnosti – příchodu Rudé armády, na který navazuje osídlování kraje Čechy a Slováci

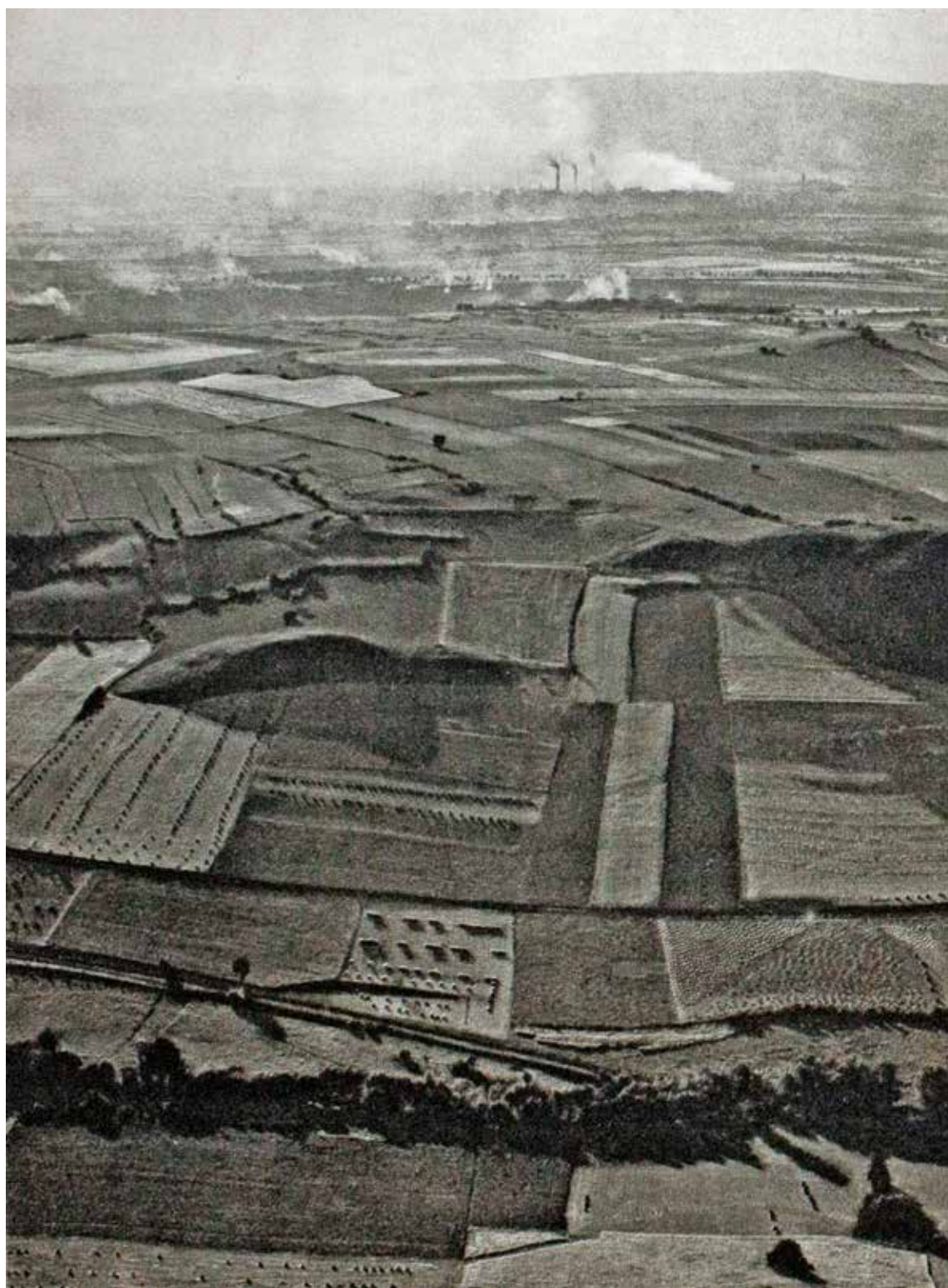


[24]

*Pokrok však nevytvářejí jenom stroje, ale hlavně lidé, průkopníci nových metod práce. Zemědělská referentka Vlasta Maršíčková je jednou z takových průkopnic.*



Příběh Vlasty Maršíčkové je jeden z nejtýpčtějších, které publikace přináší. Do pohraničí přichází se zkušenostmi, které využívá při budování jeho nové podoby. Nejdříve se setkává spíše s nedůvěrou, brzy však své cíle naplňuje a okolí přesvědčuje. Takové schéma se v knize opakuje často.



Tyto dvě fotografie ukazují v publikaci předěl mezi zemědělstvím a průmyslem. První v sobě spojuje obraz zemědělské a průmyslové krajiny...



*Zdánlivě mrtvá, opuštěná krajina. Avšak z té mlhy tam za špinavou vodou  
zaznívá skřípot zakladače a prozrazuje život.*

[39]



... druhá pak společně s popiskem romantizuje obraz stroje, který krajinu přeměňuje - jak fyzicky, tak symbolicky.

*Bydli-li se někde ještě v takových domcích, pak se v nich žije nesrovnatelně lépe než v minulosti. Děda Novák, který pracuje dodnes na Kolumbu, oslavil nedávno šedesátku. Říká: „Teď je naše práce spravedlivě oceněna“.*

[61]



Kniha se jasně vymezuje proti minulosti, jež je spojována s nezaměstnaností, zdůrazňuje naopak přítomnost a budoucnost

Novější  
dějiny Evropy  
jsou plné  
bolesti  
a nářku.



Publikace „Ztracené dějiny“ využívá podobný princip jako „Budujeme pohraničí“ – velké fotografie doplněné textovými popisky. Nabízený obraz krajiny pohraničí je však naprosto odlišný.



Kamenní  
svědkové  
pustnou  
a zacházejí.



Autoři publikace zdůrazňují duchovní rozměr krajiny a také to, jak bylo pohraničí poznamenáno během dějin

pd